

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת ויקהל, תשס"ה
מספר 590מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

בצלאל ואהליאב בוני המשכן

"ויאמר משה לבני ישראל ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה" (שמ' לה: ל). משה אומר לבני ישראל שאף-על-פי שכולם חכמים ונבונים, בכל זאת בחר ה' בבצלאל שיהא ממונה על מלאכת המשכן.

מדוע היה צורך לפרט את ייחוסו של בצלאל עד אבי סבו? על-פי עדות ביהוסף הסיבה לכך היא הצורך שמשה יידע לזהות לאיזה בצלאל הכוונה ולא ייקח בצלאל אחר במקומו. הסבר זה יכול להתקבל כשמדובר בהנחיה שנותן הקב"ה למשה. אבל לשם מה הפירוט כאשר משה הוא המדבר אל העם, והרי הוא יכול להציג את בצלאל בפניהם בלי לפרט את ייחוסו. אלא, מסתבר כי משה עשה כך כדי שלא יחשדו בו בני ישראל שלקח בצלאל אחר במקום זה שנצטווה לקחת. ומדוע היו בני ישראל מעלים על דעתם לחשוך במשה?

רש"י מסביר שמשה חשש פן יחשוד בו העם שהוא בחר בבצלאל משום היותו נכדה של מרים אחותו, כלומר יחשדו בו שהוא ממנה לתפקידים בכירים רק אנשים מבני משפחתו. כדי להוכיח שהבחירה לא נעשתה על ידו, מדגיש משה שהבחירה היא בחירתו של הקב"ה, ולכן הוא משתמש בביטוי "ראו קרא ה'".
מדוע נבחר בצלאל למשימה זו?

מדרש תנחומא (פרשת ויקהל סימן ד) מסביר שהקב"ה רצה לפרוע לו שכר זקנו חור שמסר נפשו על קידוש ה' ובלבד שלא להשתתף במעשה העגל. התכונה של מסירות נפש לא הייתה ייחודית לחור ולצאצאיו, שכן משבטו של בצלאל, שבט יהודה, יצא נחשון בן עמינדב שעשה גם הוא מעשה של מסירות נפש וקידוש ה', כאשר קפץ ראשון לים ביציאת מצרים (בבלי סוטה לז, ע"א).

בהקשר זה אומר ה'משך חכמה', שמי שאבותיו עשו מעשים של מסירות נפש מכניע את לבו לעבודת ה' יתברך בתמימות, וכל מעשיו על-פי ה'.

בחירתו של בצלאל לעשות במלאכת המשכן היא כעין סגירת מעגל בממד האישי. זקנו חור מסר את נפשו משום שלא הסכים לקחת חלק במעשה העגל, ואצל הנכד בצלאל נרתמת הסגולה התורשתית הזו של מסירות הנפש לניצוח על מעשה המשכן, שבא לכפר על חטא העגל. שכן, הזהב שנידבו בני ישראל למשכן בא לכפר על הזהב שנתנו בעבור העגל, וקטגור נעשה סניגור: בחטא העגל הביאו בני ישראל נזמי זהב, וכאן כיפרו על עוונם בכך שנידבו נזמי הזהב לבניית המשכן.

מדוע נבחרו בצלאל ואהליאב - האחד משבט יהודה והשני משבט דן - לעבודת המשכן כאומנים מובילים? אהליאב היה משבט דן שנחשב לנחות, מאחר שהיה מבני השפחות. כיצד אם כן בחר בו הקב"ה יחד עם בצלאל שהוא משבט יהודה, מהמיוחסים שבשבטים? רש"י מסביר שהשניים נבחרו כדי לקיים את מה שנאמר באיוב "ולא נַפְר שוֹעַ לפני דל" (לד: יט),

כלומר: בחירתם של שני אישים משבטים כה שונים במעלתם ובייחוסם מוכיחה שלעניין בניית המשכן ועבודת ה' אין הבדל בין עני לעשיר, בין נקלה למכובד; הכול שווים בעניין זה.

ראב"ע (בפירושו לפרק לא:א) מביא בשם רס"ג הסבר נוסף לבחירתם של השניים. שני השבטים נמשלו לאריות: יהודה בברכת יעקב לשבטים (בר' מט:ט) ודן בברכת משה (דב' לג:כב), וגם המקדש דומה בצורתו לאריה כי היה "צר מאחוריו". ראב"ע דוחה פירוש זה כי בצלאל ואהליאב לא היו שותפים בבניית המקדש, אלא המשכן בלבד שהיה רבוע. לדעת ראב"ע נבחרו השניים "בעבור שלא היה בישראל כמוהם" מוכשרים לאותה מלאכה.

המקדש נקרא בשם "אריאל" בנבואות ישעיהו (כט:א-ב ועוד) ויחזקאל (מג:טו-טז בעיקר בהתייחסות למזבח). "אריאל", כלומר ארי עם כוח ועצמה, אך עומד בצל הא-ל. כך גם בצלאל עומד בצל א-ל, נאמן לקול האלוקי שבו. בדרך דומה ניתן לפרש גם את שמו של אהליאב, כמי שנמצא באוהלו של הקב"ה, אבי העולם, ועל כן הוא פועל מכוחו וסר למשמעתו. שני אומנים אלה משבטים המשולים לאריה, בונים את המשכן בכפוף להנחיה האלוקית.

בפרשתנו באה לידי ביטוי גישה חיובית לכשרון אומנותי ויכולת מקצועית, כפי שנתגלמו בדמויותיהם של בצלאל ואהליאב.

בעולם האומנות ניתן לחלק את האומנים לכאלה הפועלים על-פי חוקים קבועים ומקובלים של אסתטיקה ויופי, כגון התאמת צבעים, פרופורציות וכיו"ב. ואחרים שיצירתם היא חופשית וספונטנית ונובעת מעולמם הפנימי.

הרס"ג מבליט את הספונטניות באישיותו של בצלאל ואילו הראב"ע מדגיש את הרציונלי שבו.

אומנותו של בצלאל משלבת את הציות, הנאמנות המוחלטת לצייווי האלוקי יחד עם נאמנות לקול הבוקע מעמקי נשמתו. גם כאשר משה לא מסר לו את הסדר הנכון של העבודה, ידע בצלאל לעשות את הדברים בעצמו על פי כוונת ה'. לבצלאל היו תכונות הקיימות באומנים אחרים, אך גם תכונות ייחודיות משלו.

על-פי הכתוב ניחן בצלאל בתכונות הבאות: רוח אלוקים, חכמה, תבונה, דעת כל מלאכה, לחשוב מחשבות לעשות בזהב, בכסף ובנחושת, ובחרושת אבן למלאות ובחרושת עץ לעשות בכל מלאכת מחשבת ולהורות נתן בלבו.

פירוט זה של תכונותיו זכה לפירושים רבים. רש"י מפרש את הדברים כך (לה:לא-לג): "חכמה" - מה שאדם שומע דברים מאחרים ולומד. "תבונה" - מבין דבר מלבו מתוך דברים שלמד. "דעת" - רוח הקודש. "לחשב מחשבות" - אריגת מעשה חושב. "ובחרושת" - לשון אומנות. "למלאות" - להושיבה במשבצת שלה במלואה, לעשות המשבצת למידת מושב האבן (לשבץ אבנים מתאימות בגודל התושבת).

הנצי"ב מסביר בפירושו 'העמק דבר', שחכמה תבונה ודעת, הן שלוש מידות שהעולם נברא בהן, כפי שנאמר במשלי: "ה' בחכמה יסד ארץ, כונן שמים בתבונה, בדעתו תהומות נקבעו" (ג:יט). כך גם המשכן, שהוא בית ה', נבנה באותן מידות, וכן גם בית המקדש. לזה התכוונו חז"ל באמרם שבצלאל ידע לצרף אותיות שבהן נבראו שמים וארץ.

בחסידות מדגישים את התכונה "לחשוב מחשבות". כלומר שבצלאל ידע למה התכוון כל אחד בעת נתינת התרומה. תרומה במחשבה טהורה הוקצבה לארון, תרומה שניתנה ללא כוונה מיוחדת הוקצבה לאדנים וכן הלאה.

בצלאל ניחן גם בתכונה מיוחדת במינה - "להורות". אור החיים מפרש שההוראה היא תכונה נעלה המבטאת נדיבות, משום שיש מי שחכמתו רבה ואולם הוא שומר אותה לעצמו ואינו רוצה, או שאינו מסוגל, להעבירה לאחרים. בצלאל ואהליאב היו מוכנים ללמד מכישוריהם גם לאחרים, ועל כן ניתן לומר שהם ניחנו בנדיבות. אותה נדיבות שהייתה גם בבסיס התרומות למשכן: "מאת כל איש אשר ידָּבְנוּ לָבוּ תִקְחוּ אֶת תְּרוֹמָתִי" (שם' כה:ב).

האגדה העממית מספרת שגם מקום בנייתו של בית המקדש קשור לנדיבות. על פי הסיפור גרו שני אחים בסמוך האחד לשני. האח האחד היה חשוך ילדים ואילו השני התברך בהם. שני האחים דאגו לחלק את יכולם שווה בשווה, אך בכל לילה צעד כל אחד מהם בחשאי לכיוון ערימת היבול של אחיו, כדי להוסיף עליה. האח חשוך הילדים סבור היה שאחיו זקוק ליבול רב יותר לפרנסת משפחתו, ואילו זה שהתברך בילדים ריחם על אחיו הערירי שלא יהיה מי שיפרנסו בעתיד, ועל כן דאג להוסיף על מה שחילקו ביניהם. בכל בוקר התפלאו האחים לראות שלמרות

שהחסירו מיבולם, נשארה ערימת התבואה של כל אחד מהם שלימה. למרות זאת, מידי לילה המשיכו שני האחים במעשי החסד החשאיים שלהם, עד שלילה אחד נפגשו האחים בדרכם, כששקי התבואה בידיהם. מקום המפגש נבחר כמקום בניית בית המקדש.

אילנה נח

המכינה הקדם אקדמית

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע. הוא מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>. כדי להצטרף לרשימת המנויים בדואר האלקטרוני על דף פרשת השבוע, יש לפנות לכתובת: listserv@vm.biu.ac.il. אין לכתוב נושא למכתב. יש לכתוב שורה אחת בלבד, בגוף המכתב: sub parasha-l firstname lastname כאשר *first-name* ו *last-name* הינם השם הפרטי ושם המשפחה של השולח.